

Agata Butarewicz-Głowacka

Uniwersytet w Białymstoku

E-MAIL: a.butarewicz@uwb.edu.pl ORCID: 0000-0002-9348-7115

Martyna Dowgiert

Uniwersytet w Białymstoku

E-MAIL: md84333@student.uwb.edu.pl ORCID: 0009-0008-6040-0504

Amelia Suchocka

Uniwersytet w Białymstoku

E-MAIL: as83936@student.uwb.edu.pl ORCID: 0009-0008-2130-1693

Wolontariat jako forma rozwoju osobistego i zawodowego studentów Wydziału Nauk o Edukacji Uniwersytetu w Białymstoku

STRESZCZENIE

W artykule podjęto problematykę wolontariatu, wpływającego na rozwój osobisty i zawodowy studentów Wydziału Nauk o Edukacji Uniwersytetu w Białymstoku. W pierwszej części tekstu przedstawiono teoretyczne założenia dotyczące rozwoju człowieka, działalności wolontariackiej, zjawiska partycypacji młodych ludzi oraz ich aktywności zawodowej i społecznej. Dalsza część pracy zawiera założenia metodologiczne badań własnych, przeprowadzonych w marcu 2023 r. z zastosowaniem metody indywidualnych przypadków w grupie studentek Wydziału Nauk o Edukacji Uniwersytetu w Białymstoku. Analizy materiału empirycznego dokonano na podstawie koncepcji analizy danych jakościowych Matthew B. Milesa i A. Michaela Hubermana. W świetle wyników badań, motywacje studentek do podejmowania działań wolontariackich okazały się zróżnicowane, jednak wszystkie badane wskazały na liczne korzyści płynące z zaangażowania w wolontariat, które w istotny sposób przyczyniły się do ich rozwoju osobistego, zawodowego i społecznego.

SŁOWA KLUCZOWE: rozwój osobisty i zawodowy, wolontariat, partycypacja społeczna, aktywność, studenci, motywacja

Wprowadzenie

Rozwój to dziś jedna z najbardziej popularnych kategorii używanych nie tylko w gospodarce, ekonomii, polityce, psychologii, ale także w pedagogice. W naukach pedagogicznych termin ten odnosi się do zmian zachodzących w jednostkach w kontekście edukacyjnym i wychowawczym. Celem wychowania

jest wielowymiarowy rozwój jednostki we wszelkich aspektach jej życia codziennego (Niemirowski, 2015). Zgodnie z koncepcją *lifelong learning*, człowiek uczy się przez całe życie, a na jego rozwój oddziałują zarówno kształcenie formalne, nieformalne, jak i incydentalne (UNESCO, 1996). Uczenie się nieformalne postrzegane jest jako przeciwieństwo formalnego systemu edukacji, rozumianego jako kształcenie zinstytucjonalizowane, obowiązkowe, na zakończenie którego otrzymuje się certyfikat w postaci świadectwa czy dyplomu. W raporcie UNESCO (1996), opracowanym pod przewodnictwem Jacques'a Delorsa, zaproponowano zintegrowaną wizję edukacji opartą na dwóch kluczowych paradygmatach: uczeniu się przez całe życie i czterech filarach uczenia się: uczyć się, aby wiedzieć; uczyć się, aby działać; uczyć się, aby żyć wspólnie; uczyć się, aby być. Argumentowano, że edukacja formalna zwykle kładzie nacisk na zdobywanie wiedzy, zaniedbując przy tym inne rodzaje uczenia się, niezbędne do prawidłowego, holistycznego rozwoju człowieka. Tylko poprzez integrację wiedzy, umiejętności i postaw człowiek ma szansę w pełni się rozwijać, a proces ten powinien trwać całościowo (UNESCO, 1996).

Studia stanowią etap życia, który dostarcza młodym ludziom wielu doświadczeń mających wpływ na podejmowanie decyzji dotyczących przyszłości. Często jest to czas przeznaczany na samorozwój, stawianie pierwszych kroków na ścieżce kariery zawodowej i zawiązywanie znajomości. Formą edukacji nieformalnej, oddziałującą na różne sfery rozwoju człowieka, może być wolontariat. Badania jakościowe, których wybrane wyniki prezentujemy w niniejszym tekście, pozwalają sformułować wnioski na temat znaczenia aktywności wolontariackiej dla osobistego, społecznego i zawodowego rozwoju studentów.

Wolontariat w kontekście rozwoju jednostki

W Stanach Zjednoczonych coraz bardziej popularne na etapie kształcenia akademickiego staje się stosowanie metody *service learning*, określanej w Polsce jako nauka przez służbę lub też uczenie się poprzez zaangażowanie (Sotelino-Losada i in., 2021). Kształcenie to, poza wyposażaniem studentów w wiedzę i umiejętności, umożliwia pracę na rzecz danej społeczności lokalnej. Teoria znajduje zastosowanie w praktyce realizowanej na rzecz dobra wspólnego. Studenci zdobytą wiedzę i umiejętności mogą przetestować w życiu codziennym, realizując rozmaite projekty społeczne oraz zdobywając doświadczenia mające wartość edukacyjną i społeczną. Działania edukacyjne realizowane na rzecz społeczności lokalnej służą jako pomost łączący wiedzę studentów z nauką społecznej odpowiedzialności. W wielu krajach *service*

learning realizowany jest w kształceniu akademickim w formie stażu, praktyk czy też wolontariatu, będącego częścią studiów uniwersyteckich (Cress, Collier i Reitenauer, 2023).

Termin „wolontariat”, wywodzący się z łacińskiego *voluntas*, oznaczającego wolę lub dobrą wolę, „(...) jest stosowany na określenie bezpłatnej, dobrowolnej, ochotniczej i świadomej pracy stałej lub okazjonalnej na rzecz innych” (Lalak i Pilch, 1999, s. 335), czyli osób niespokrewnionych, niebędących dotychczas w relacji z osobą niosącą pomoc. Pojęcie wolontariatu pojawiło się w obszarze działalności społecznej w wyniku rozwoju trzeciego sektora, dlatego, że terminy „dobroczynność” i „filantropia”, używane dotychczas, okazały się niewystarczające do opisanie nowych form zaangażowania społecznego.

Wolontariat jest pojęciem szerszym od dobroczynności, filantropii, działalności charytatywnej, gdyż te są skierowane bezpośrednio na człowieka i kojarzą się z działaniem doraźnym (czyli z obszarem pomocy społecznej), zaś wolontariat obejmuje niemal każdą dziedzinę życia społecznego i działania na rzecz środowiska naturalnego (na przykład na ochronę środowiska naturalnego, opiekę nad zwierzętami czy ochronę i pomnażanie różnych wartości i dóbr służących człowiekowi, zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju) (Górecki, 2013, s. 82).

W świetle obowiązującej Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie z 24 kwietnia 2003 r., wolontariuszem jest osoba fizyczna, która ochotniczo i bez wynagrodzenia wykonuje świadczenia na zasadach określonych w ustawie.

Działalność wolontariacką może podjąć każdy, wybierając przy tym jej obszar adekwatnie do własnych możliwości i preferencji. Może ona przybrać formę pracy indywidualnej, skoncentrowanej na konkretnych potrzebach jednej osoby, lub działań grupowych, podejmowanych w środowisku lokalnym na rzecz danej społeczności (Samełko, 2023, s. 28). Aktywność tę można realizować w sferze edukacyjnej, społecznej, kulturowej, związanej z ekologią, życiem religijnym czy animacją czasu wolnego (Roguska, 2010, s. 31). W pracę wolontariacką można być stale zaangażowanym, regularnie się w niej udzielać, uważać ją za nieodłączną część swojego życia – być tzw. „działaczem permanentnym”. Osoby, które zakładają, że ich aktywność w ramach wolontariatu będzie trwała do momentu zrealizowania zamierzonego celu, są z kolei nazywane „średniodystansowcami”. Zainteresowaniem cieszą się również różnego rodzaju pojedyncze akcje, zbiórki charytatywne itp., w które włączają się wolontariusze określani mianem „działaczy chwili” (Załuska, 1998, s. 95–96). Wolontariat związany jest z pojęciem altruizmu, czyli życzliwą troską o innych ludzi, powszechnie rozumianą jako przeciwieństwo egoizmu (Okoń, 2001, s. 21). Bezinteresowna praca na rzecz potrzebujących

często wynika z pobudek altruistycznych, nie zawsze jednak jest motywowana wyłącznie troską o dobro innych. W literaturze przedmiotu wyróżnia się także altruizm endocentryczny – pomaganie innym ze względu na rezultaty dotyczące własnej osoby, np. wzmocnienie samooceny czy brak wyrzutów sumienia spowodowanych postawą obojętności (Karyłowski, 1982, s. 13). Czynniki skłaniające wolontariuszy do działania można podzielić na trzy typy: empatyczne, normatywne i egocentryczne. Motywacja empatyczna wiąże się ze współczuciem, odniesieniem emocjonalnym do ludzi potrzebujących pomocy. Motywacja normatywna występuje u osób dążących do zachowywania norm moralnych poprzez czyny prospołeczne, poświęcanie się dla dobra innych. Motywacja normatywna występuje u osób, które dążą do zachowywania norm moralnych, realizując czyny prospołeczne i podejmując poświęcenie dla dobra innych. Jej źródłem są normy przyswajane w procesie socjalizacji i wychowania. Obejmują one nie tylko zasady moralne, lecz także normy obyczajowe, zawodowe, religijne, ideologiczne, prawne i estetyczne. Ludzie charakteryzujący się motywacją egocentryczną podejmują się wolontariatu w celu uzyskania korzyści osobistych (Basińska i Nowak, 2010, s. 12). Są to np. zadowolenie z samego siebie, nabywanie nowych doświadczeń, umiejętności, pragnienie uznania, sympatii, poczucia bezpieczeństwa, pozytywnej samooceny, sprawdzenia swoich umiejętności, dorównania innym, dążenia do sławy, władzy, dominacji nad innymi czy perfekcji, jak również chęć podniesienia prestiżu w oczach innych (Górecki, 2013, s. 91). Nierzadko obok motywacji empatycznej, normatywnej i egocentrycznej pojawiają się także motywacje identyfikacyjne oraz zadaniowa. Pierwsza z nich polega na tym, że osoba pomagająca zaczyna postrzegać siebie jako podobną do osoby, której pomaga. Skupia się na wspólnych cechach, takich jak wygląd, zachowanie, pochodzenie, postawy, doświadczenia życiowe, wyznawane idee oraz przyjęte wartości. Motywacja zadaniowa natomiast wynika ze zderzenia ze sobą wyzwań pojawiających się we własnym życiu z poczuciem odpowiedzialności za los innych, wpisaniem w rolę wolontariusza (Górecki, 2013, s. 92).

Udział w działalności wolontariackiej stwarza okazję do rozwijania umiejętności współpracy z innymi, kształtowania asertywności – niezwykle istotnej w codziennym życiu, a także doskonalenia organizacji czasu pracy i czasu wolnego. Do korzyści płynących z tej formy aktywności należy także kształtowanie otwartości na nowe pomysły, środowiska, osoby oraz różnorodne wyzwania. Rozwija to u wolontariusza jego interpersonalne umiejętności. Wiele osób podejmujących się działalności na rzecz innych docenia również możliwość uwzględnienia swojej pracy wolontariackiej w życiorysie zawodowym, co może pozytywnie wpłynąć na postrzeganie kandydata na

rynku pracy (Roguska, 2010, s. 39–40). Wolontariat jest również formą pożytecznego spędzania wolnego czasu. Często stanowi wyzwanie, które pomaga młodym ludziom przełamywać własne bariery, mierzyć się z trudnościami i wykazywać odwagę. Zaangażowanie w taką działalność sprzyja budowaniu relacji opartych na wzajemnym zaufaniu i zrozumieniu, które łączą jednostki, instytucje oraz całe społeczeństwo. Negatywne skutki podejmowanej pracy wolontariackiej mogą być odczuwane w różny sposób przez poszczególne osoby (Frysztański, 2005, s. 16). Dla jednych będzie to zbyt mała ilość wolnego czasu, dla innych – poświęcenie się emocjonalne czy też stres towarzyszący wolontariuszowi podczas jego działalności. Zważając na te aspekty, można stwierdzić, że istotny jest właściwy dobór rodzaju wolontariatu do osobowości, zainteresowań oraz dyspozycyjności danej osoby.

Aktywność społeczna i zawodowa młodych ludzi

Osoby w wieku późnej adolescencji i wczesnej dorosłości charakteryzuje szczególna potrzeba przynależności do grupy, budowania własnej tożsamości, dążenie do poczucia sprawczości, chęć „naprawy świata”, gotowość do angażowania się w działania na rzecz innych i zainteresowanie życiem społecznym (Brzozowska-Brywczyńska, 2019, s. 205). Owe potrzeby i aspiracje nie zawsze są realizowane w sposób czynny. Jak wynika z analizy materiału empirycznego zebranego przez Rafała Boguszeńskiego, zaledwie jedna trzecia polskiej młodzieży deklaruje przynależność do stowarzyszeń, organizacji bądź klubów sportowych. Jeszcze mniejszy procent badanych (27%) wyraża przekonanie, że ma wpływ na sprawy państwa. Mniej niż połowa respondentów (45%) uważa, że ich działania mogą mieć znaczenie dla miast lub gmin, w których mieszkają (Boguszeński, 2019, s. 140–141). Pragnienie działania na rzecz ulepszania rzeczywistości wpisuje się w ideę wolontariatu, który często nie wymaga formalnych kwalifikacji, wykształcenia czy doświadczenia (w przeciwieństwie do tzw. wolontariatu profesjonalnego, w którym niezbędne są wiedza, umiejętności i doświadczenie). Wolontariat stanowi szczególnie odpowiednią formę zaangażowania dla ludzi młodych – uczniów i studentów. Jednak 42,3% chłopców i 13,6% dziewcząt uczęszczających do klas maturalnych przyznaje, że nigdy nie brało udziału w aktywnościach wolontariackich (Szymczak, 2022, s. 16). Z badań ogólnoeuropejskich wynika niski poziom partycypacji społecznej wśród młodych ludzi, w tym Polaków. Przyczyn tego stanu rzeczy upatruje się w indywidualizacji stylu życia oraz w nowych priorytetach ukształtowanych w społeczeństwie ryzyka (Sloam, 2013, s. 839). Zjawisko zwane partycypacją społeczną

dotyczy udziału jednostek w działaniach zbiorowych podejmowanych w społeczności (społecznościach), do której one przynależą lub w której żyją na co dzień. Szczególnie chodzi tutaj o ich aktywną obecność w procesie powstawania i funkcjonowania (lokalnych) grup obywatelskich i organizacji pozarządowych oraz stałe lub okazjonalne podejmowanie się roli wolontariusza (Każmierczak, 2011, s. 83–84).

Dopuszczanie ludzi młodych do decydowania o sprawach lokalnych oraz umożliwianie im realnego oddziaływania na otoczenie społeczne, kulturowe czy gospodarcze odgrywa istotną rolę w utrzymaniu i rozwijaniu demokracji w społeczeństwie. Postawę odpowiedzialności za dobro wspólne, umiejętność współpracy, zawierania kompromisów oraz dostrzegania potrzeb innych jednostek i grup społecznych należy kształtować w młodym pokoleniu od najwcześniejszych lat. Realizuje się to poprzez aktywne włączanie młodzieży w sprawy o znaczeniu lokalnym, krajowym i globalnym. Tylko w ten sposób można wychować ludzi zaradnych, którzy w przyszłości będą umiejętnie wspierać system demokratyczny w kraju (Szorc, 2022, s. 25). Aby ludzie młodzi chętniej decydowali się na partycypację, angażowanie się w różne działania i inicjatywy, muszą zostać spełnione trzy warunki. Po pierwsze, dana sprawa musi stanowić dla nich wyzwanie i jawić się jako problem, który motywuje do włączenia się w poszukiwanie rozwiązań. Atrakcyjność wyzwania wynika z korzyści, jakie młoda osoba czerpie z jego podjęcia – nierzadko niematerialnych, związanych przede wszystkim z rozwojem osobistym. Kolejnym niezbędnym czynnikiem jest zasób możliwości, jakimi dysponuje młody człowiek, obejmujący jego doświadczenie, wiedzę i umiejętności. To one pozwalają na praktyczne włączenie się w rozwiązywanie danego problemu, warunkują wiarę we własne siły i w powodzenie przedsięwzięcia oraz dają poczucie sprawczości. Ostatnim elementem jest łączność z innymi działaczami, instytucjami, organizacjami, wspieranie się i poczucie więzi między jednostkami bądź grupami osób, które dążą do wspólnego celu (Szorc, 2022, s. 30–31). Inspirowanie młodzieży do aktywności społecznej, z uwzględnieniem trzech wspomnianych aspektów, wpisuje się w koncepcję *positive youth development*, której celem jest stworzenie warunków sprzyjających optymalnemu rozwojowi osobowości młodych ludzi. W świetle tej teorii istotne jest rozpoznanie własnych predyspozycji i słabych stron, wykształcenie realistycznego obrazu samego siebie i praca nad doskonaleniem się na różnych płaszczyznach rozwoju (Żyłkiewicz-Płońska, 2022, s. 93). Wiele z tych potrzeb młodzież może realizować poprzez podejmowanie aktywności zawodowej. Praca zarobkowa osób, które nie zakończyły jeszcze edukacji – uczniów i studentów – nie zawsze wiąże się z przymusem wynikającym z niedogodnej sytuacji finansowej. Oprócz chęci

podniesienia statusu materialnego, pojawiają się także inne motywy, np. aspiracje towarzyskie, czyli pragnienie nawiązywania nowych znajomości, uczestniczenia w spotkaniach i innych wydarzeniach rozrywkowych. Praca może być też pożytecznym sposobem spędzania wolnego czasu (Sikora, 2006, s. 17–18). Jednym z istotnych powodów wcześniejszego podjęcia pracy zawodowej jest pragnienie zwiększenia swoich perspektyw na rynku pracy w przyszłości dzięki zdobytemu doświadczeniu oraz rozbudowaniu kontaktów z przedstawicielami wybranej branży. Praktyczne podjęcie się zawodu umożliwia zdobycie wiedzy i umiejętności, które uzupełniają teoretyczne informacje pozyskiwane w czasie studiów. Stanowi również szansę na zweryfikowanie własnych kompetencji na danym stanowisku oraz lepsze poznanie własnego powołania. W badaniach przeprowadzonych wśród studentów Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego aż 77% respondentów uznało zdobywanie doświadczenia zawodowego za bardzo istotne, a 57% podkreśliło równie dużą wagę nawiązywania nowych kontaktów dzięki wykonywanej pracy. Studenci, poproszeni o wskazanie korzyści z aktualnej pracy w kontekście przyszłej kariery zawodowej, najczęściej wskazywali na zdobycie cennego doświadczenia wymaganego w danym zawodzie. Jednocześnie aż 69% ankietowanych stwierdziło, że nie wiąże przyszłości z wykonywaną przez nich pracą (Bącik i in., 2010, s. 86–89). Można więc wnioskować, że stanowiska związane z kierunkiem kształcenia studentów często wykraczają poza ich obecne możliwości. Nie zmienia to faktu, że podejmując różne formy aktywności zawodowej, młodzi ludzie zdobywają wartościowe kompetencje, rozwijają umiejętności interpersonalne, uczą się funkcjonowania w relacji pracownik–pracodawca, odkrywają swoje mocne i słabe strony, co sprzyja rozwojowi osobistemu.

Studenci Wydziału Nauk o Edukacji Uniwersytetu w Białymstoku

Tok studiów stwarza studentom wiele okazji do podejmowania aktywności zarówno zawodowych, jak i społecznych. Formy takich aktywności są dostępne na szeroką skalę i mogą je realizować w sposób, który głównie zależy od nich samych, ich motywacji do podejmowania interesujących działań, czy też chęci poznawania nowych zagadnień i nawiązywania relacji. Uniwersytet, jako placówka mająca na celu przygotowanie oraz kształcenie wykwalifikowanych pracowników, zapewnia studentom odpowiednie warunki do rozwoju oraz stara się odpowiadać na ich potrzeby. Uniwersytet w Białymstoku, utworzony w 1977 r. w wyniku przekształcenia Filii Uniwersytetu Warszawskiego, stwarza młodym ludziom możliwości aktywnego uczestnictwa w życiu akademickim, m.in. poprzez udział w licznych kołach naukowych, które zrzeszają studentów, wspierają ich rozwój naukowy oraz sprzyjają samokształceniu.

Na Uniwersytecie w Białymstoku znajduje się 10 wydziałów, w tym jeden w Filii Uniwersytetu w Białymstoku w Wilnie, oraz pięć instytutów. Uczelnia kształci ponad 9 tys. studentów na kierunkach humanistycznych, społecznych, przyrodniczych i ścisłych. Uniwersytet angażuje się w liczne przedsięwzięcia naukowe i społeczne, prowadzi badania, współpracuje z lokalną społecznością. Uczelnia jest otwarta na współpracę międzynarodową, co daje studentom kolejne możliwości poszerzania doświadczeń, podnoszenia kompetencji oraz podejmowania różnorodnych form aktywności¹. Terenem naszych badań był Wydział Nauk o Edukacji, mieszczący się przy ul. Świerkowej w Białymstoku. W roku akademickim 2021/2022 kształciło się na nim ok. 1,6 tys. studentów. Mogą oni angażować się w działalność studenckich kół naukowych, działających przy poszczególnych katedrach i zakładach Wydziału. Na stronie internetowej Wydziału zarejestrowanych jest 14 studenckich kół naukowych². Udział w tego rodzaju aktywnościach umożliwia pogłębianie wiedzy w obszarach związanych m.in. z edukacją, kształceniem i pedagogiką, urozmaica życie akademickie oraz wzbogaca ich o nowe doświadczenia i umiejętności. Koła naukowe sprzyjają otwartości na innych, nawiązywaniu nowych relacji, samokształceniu oraz rozwojowi społecznemu i zawodowemu. Zrzeszając młodych ludzi, umożliwiają im również poznanie nowych, a niekiedy mało znanych form aktywności, zarówno społecznej, jak i zawodowej. Jedną z nich jest wolontariat, łączący aspekty społeczne i zawodowe. Naukowe Koło Mentoringu i Wolontariatu, działające przy Katedrze Pedagogiki Porównawczej, pozwala studentom zgłębiać tę tematykę oraz angażować się w działania z zakresu wolontariatu i mentoringu.

Założenia metodologiczne badań własnych

Przeprowadzone przez nas badania, których wyniki prezentujemy w niniejszym tekście, odbyły się w marcu 2023 r. Ich przedmiotem był wolontariat podejmowany przez studentów Wydziału Nauk o Edukacji Uniwersytetu w Białymstoku jako forma aktywności społecznej i zawodowej. Celem teoretycznym naszych badań było poznanie specyfiki tego zjawiska w środowisku akademickim, natomiast celem praktycznym – ukazanie jego roli i znaczenia oraz promocja wolontariatu wśród studentów nauk społecznych. Główny problem badawczy ujęliśmy w formie pytania: Czym jest wolontariat jako forma aktywności zawodowej i społecznej studentów Wydziału Nauk o Edukacji Uniwersytetu w Białymstoku? Problem główny został uszczegółowiony pyta-

1 <https://uwb.edu.pl/>

2 <https://noe.uwb.edu.pl/wydzial/studenckie-kola-naukowe>

niami dotyczącymi m.in.: działań podejmowanych przez wybranych studentów w ramach wolontariatu, motywacji do zaangażowania, trudności i korzyści związanych z działalnością wolontariacką, efektów społecznych oraz znaczenia tej aktywności dla rozwoju osobistego badanych. Do przeprowadzenia badań jakościowych zastosowałyśmy metodę indywidualnych przypadków, a dobór próby miał charakter celowy. W badaniu uczestniczyły trzy studentki Wydziału Nauk o Edukacji Uniwersytetu w Białymstoku, aktywnie działające jako wolontariuszki. Wykorzystałyśmy technikę wywiadu, a narzędziem badawczym, które zastosowałyśmy, był przygotowany przez nas kwestionariusz wywiadu. Przestrzenią działań wolontariackich badanych studentek były: placówka opiekuńczo-wychowawcza „Dom Powrotu” w Białymstoku, Regionalna Placówka Opiekuńczo-Terapeutyczna w Ignatkach-Osiedle oraz Fundacja „Dzieło Nowego Tysiąclecia”. Do analizy danych wykorzystałyśmy elementy koncepcji analizy danych jakościowych Matthew B. Milesa i A. Michaela Hubermana (2000). Obejmuje ona trzy główne etapy: redukcję danych, ich prezentację oraz wyprowadzanie i weryfikację wniosków. Istotnym elementem redukcji jest transkrypcja wywiadów, natomiast w prezentacji wyników stosuje się m.in. sieci i matryce.

Interpretacja wybranych wyników badań

Badane wolontariuszki łączą fakt studiowania na Wydziale Nauk o Edukacji Uniwersytetu w Białymstoku. Różnią się natomiast pod względem sytuacji życiowej, wieku oraz miejsca pochodzenia. Więcej podobieństw można zauważyć pomiędzy Pamelą P. i Patrycją S., które są w zbliżonym wieku i kształcą się na tym samym kierunku studiów. Wybrane cechy socjodemograficzne przedstawia Matryca 1.

Matryca 1. Cechy socjodemograficzne badanych studentek

Kryteria	Pamela P.	Natalia I.	Patrycja S.
Kierunek i rok studiów	Pedagogika opiekuńczo-wychowawcza, III rok	Pedagogika wczesnoszkolna II stopień, II rok	Pedagogika opiekuńczo-wychowawcza, II rok
Wiek	22 lata	24 lata	21 lata
Status cywilny	panna	mężatka, jedno dziecko	panna
Miejsce pochodzenia	miasto powyżej 200 tys. mieszkańców	wieś do 500 mieszkańców	miasto poniżej 200 tys. mieszkańców
Wykształcenie	średnie	wyższe	średnie

Źródło: badania własne.

Pamela P. posiada półtoraroczne doświadczenie jako wolontariuszka w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej typu socjalizacyjno-interwencyjnego. Patrycja S. podejmuje pracę z dziećmi z niepełnosprawnościami intelektualnymi, głównie z tymi ze spektrum autyzmu. Natalia I. niejednokrotnie angażowała się w akcje charytatywne organizowane przez różne fundacje czy szkołę, do której uczęszczała. Studentki realizują swoją aktywność wolontariacką w różny sposób, jednak motywacje ich działań są podobne. Każda wymienia wśród nich satysfakcję czerpaną z pomocy innym: „Możemy tak naprawdę zmienić, jeśli nie całe życie, to krótki moment, jeden uśmiech i myślę, że to jest tego warte, żeby ktoś się uśmiechnął, poczuł, że ma moc” (Natalia I.). Żadna z nich nie dostrzega negatywnych skutków wynikających z realizowanych zadań. Wskazują jedynie na trudności natury psychicznej, wynikające z poczucia przytłoczenia emocjonalnym zaangażowaniem w problemy innych ludzi, koniecznością wychodzenia ze strefy komfortu oraz pokonywania własnych ograniczeń. Doceniają pozytywny wpływ tej działalności na własne życie, jednak nie traktują tych korzyści jako głównej motywacji pracy na rzecz innych. Są usatysfakcjonowane dotychczasową aktywnością do tego stopnia, że Pamela P. nie wyobraża sobie przerwać działalności wolontariackiej po studiach. Jest otwarta na nowe formy wolontariatu. Z kolei Natalia I., mimo ograniczonej dyspozycyjności związanej z pełnieniem roli żony i matki, zamierza nadal wspierać inicjatywy fundacji, w której działała jako wolontariuszka, w zakresie, w jakim to będzie możliwe. Pamela P. zaznacza, że „wolontariat to jest taka lekcja na całe życie”.

Według koncepcji analizy danych jakościowych Matthew B. Milesa i A. Michaela Hubermana (2000), do prezentacji danych służą matryce. W Matrycy 2. prezentujemy specyfikę pracy wolontariuszek, z uwzględnieniem takich kryteriów, jak: realizowane zadania, miejsce działania, motywacja do angażowania się w wolontariat, a także korzyści płynące z tej aktywności oraz napotymane trudności.

Matryca 2. Specyfika pracy wolontariackiej badanych studentek

Kryteria	Pamela P.	Natalia I.	Patrycja S.
Wykonywane zadania	Spędzanie czasu z podopiecznymi, rozmowa, zabawa, wsparcie emocjonalne, pomoc w nauce, odrabianiu lekcji.	Pomoc dzieciom w nauce, odrabianiu lekcji; współorganizowanie kiermaszów charytatywnych, zbieranie funduszy dla potrzebujących.	Zbiórki żywności; spędzanie czasu z podopiecznymi, rozmowa, zabawa, pomoc w nauce, w odrabianiu lekcji.

Kryteria	Pamela P.	Natalia I.	Patrycja S.
Przestrzeń działań wolontariackich	Placówka opiekuńczo-wychowawcza „Dom Powrotu” w Białymstoku.	Szkolny projekt „Pomocna dłoń”; Fundacja „Pomóż Im”; Eleos; Fundacja „Dzieło Nowego Tysiąclecia”.	Szkolne akcje charytatywne; Regionalna Placówka Opiekuńczo-Terapeutyczna w Ignatkach-Osiedle.
Motywacja	Chęć pomocy innym związana z przekonaniami religijnymi; satysfakcja czerpana z kontaktów z innymi ludźmi, funkcjonowania w grupie; dostrzeganie radości podopiecznych wynikającej ze wspólnego spędzania czasu; inspiracja przykładem rodzica zaangażowanego w działalność wolontariacką.	Radość z pomocy innym i odmiany ich losu; uśmiech osób, którym udziela się pomocy.	Chęć urozmaicenia okresu studiowania i pożytecznego wykorzystania wolnego czasu; dostrzeganie radości podopiecznych wynikającej z przebywania z nimi.
Korzyści dla badanych	Głębsze poznanie swoich mocnych i słabych stron, własnych potrzeb i upodobań, samorozwój; mądrość życiowa wpływająca z kontaktu z osobami w trudnych sytuacjach życiowych, wdzięczność i docenianie własnego życia; zadowolenie i poczucie dobrze wykorzystywanego czasu.	Umocnienie wiary we własne siły, poczucie sprawczości; rozwijanie kompetencji miękkich; miło spędzony czas.	Przyjemność ze spędzania czasu z podopiecznymi; budujące relacje z podopiecznymi; zwiększenie wrażliwości na potrzeby drugiego człowieka; pokonywanie własnych lęków i stresu.
Korzyści dla społeczności	Poczucie bycia ważnym dla kogoś, obecność drugiej osoby, radość, miło spędzany czas.	Poprawa jakości życia, nadzieja.	Radość, miło spędzany czas.
Znaczenie dla aktywności społecznej	Otwartość na drugiego człowieka i jego potrzeby, pokonywanie nieśmiałości.	Kształtowanie śmiałości w kontaktach z innymi ludźmi, nawiązywanie nowych znajomości; odwaga w działaniach na rzecz społeczności lokalnej.	Nawiązywanie nowych znajomości, wymiana doświadczeń; budowanie pewności siebie w kontaktach z nieznanymi.

Kryteria	Pamela P.	Natalia I.	Patrycja S.
Trudności w pracy wolontariackiej	Radzenie sobie emocjonalnie w zetknięciu z krzywdą podopiecznych; rozterki natury moralnej w przypadku sporów zaistniałych między wolontariuszem a podopiecznym, analizowanie własnych reakcji; bezradność w obliczu niektórych problemów podopiecznych; odmienne sposoby myślenia i komunikacji (posługiwanie się wulgaryzmami przez podopiecznych).	Niechęć i brak wysłuchania ze strony niektórych osób w czasie akcji charytatywnych; bycie ocenianym i krytykowanym przez niektórych ludzi.	Początkowy stres i niepewność, czy jest się w stanie podołać zadaniom wolontariusza.
Znaczenie dla aktywności zawodowej	Ubogacenie CV; doświadczenie praktyczne w zawodzie ściśle związanym z kierunkiem studiów.	Ubogacenie CV; możliwość wykorzystywania różnorodnych doświadczeń, nabytych umiejętności organizacyjnych i interpersonalnych w pracy nauczyciela, w kontaktach z uczniami, rodzicami, współpracownikami.	Doświadczenie i wiedza związana z kierunkiem studiów, kształtowanie umiejętności potrzebnych w zawodzie pedagoga; nawiązanie kontaktu z placówką, w której można realizować praktyki studenckie.

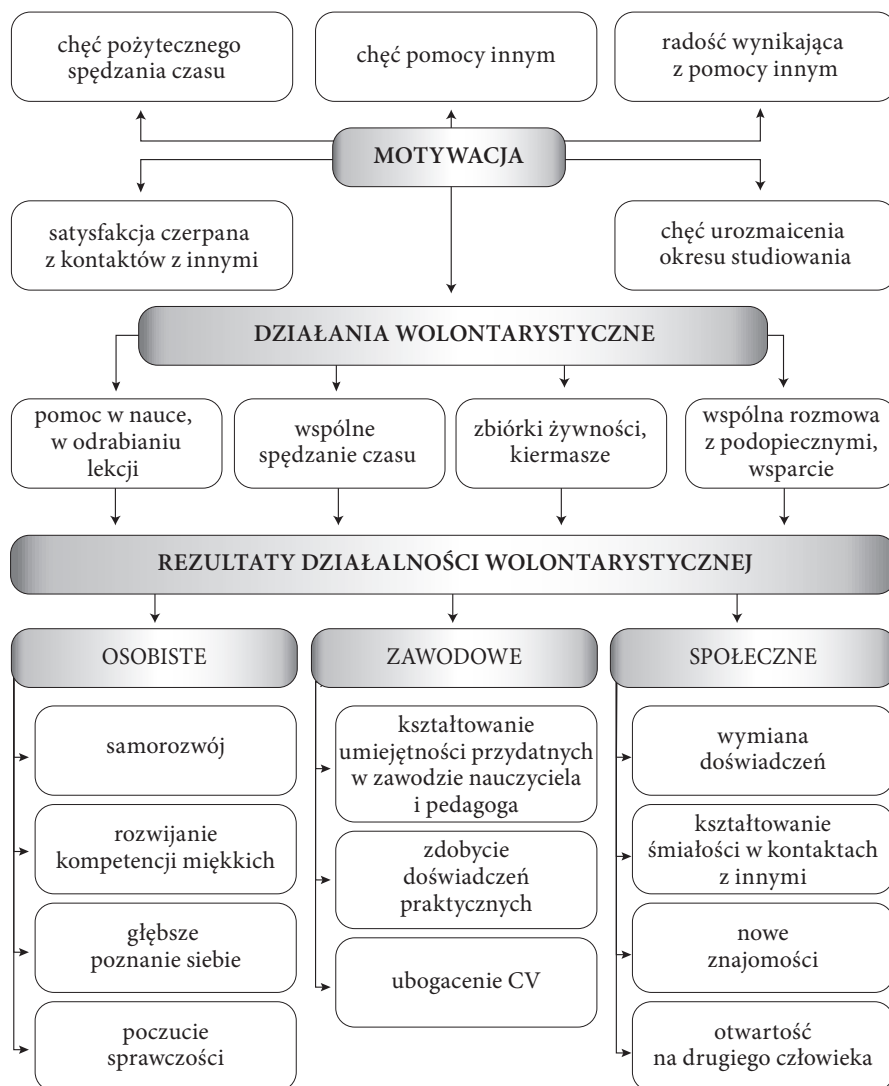
Źródło: badania własne

Zgodnie z koncepcją analizy danych jakościowych Matthew B. Milesa i A. Michaela Hubermana (2000), ważną formą prezentacji danych są sieci. Na Ilustracji 1 przedstawiamy sieć przyczynowo-skutkową dotyczącą specyfiki pracy badanych wolontariuszek, obejmującą zarówno motywację do podejmowania działań, jak i same działania oraz ich konsekwencje.

Analiza materiału empirycznego pozwala na sformułowanie wniosków, mogących mieć znaczenie przy planowaniu działań promujących wolontariat wśród studentów:

1. Przykłady inspirują do działania.

Jedna z badanych wskazała, że do podjęcia działalności wolontariackiej skłonił ją przykład rodzica zaangażowanego w działania charytatywne. Część odpowiedzi studentek dotyczy wspomnień związanych z wolontariatem w czasach szkolnych. Takie wzorce wywierają istotny wpływ na decyzje jednostki w jej przyszłym życiu. Kontakt z aktywnym wolontariuszem może stanowić skuteczną formę promocji tego rodzaju działalności.

Ilustracja 1. Przyczyny i skutki zaangażowania wolontariackiego badanych studentek

Źródło: badania własne.

2. Należy brać pod uwagę obszar zainteresowań grupy, do której kierowane są działania promujące wolontariat.

Każda z badanych wolontariuszek udziela się lub udzielała w obszarze pomocy edukacyjnej bądź opiekuńczo-wychowawczej. Działalność pedagogiczna wpisuje się w zakres jej zainteresowań i jest zgodna ze specyfiką

kierunków studiów, które wybrała. Chętnie angażuje się w pracę podnoszącą kompetencje, na których jej zależy. Aktywność w ramach wolontariatu można podejmować na wielu różnych płaszczyznach, zgodnie z własnymi predyspozycjami oraz preferencjami, co sprzyja rozwojowi osobistemu i zawodowemu wolontariuszy.

3. Wolontariat przynosi wiele korzyści nie tylko dla otoczenia, ale również dla samego wolontariusza.

Przedstawione wyniki badań podważają stereotypowe przekonanie, że wolontariat wiąże się wyłącznie z bezinteresownością i ponoszeniem strat dla dobra innych. Badane studentki wskazują na liczne korzyści płynące z ich aktywności wolontariackiej. Mówią o zadowoleniu z siebie, możliwości przyjemnego spędzania czasu, a także poszerzaniu sieci kontaktów społecznych, uatrakcyjnieniu CV i zdobywaniu doświadczeń przydatnych w różnych sferach życia. Wolontariat może być cenną praktyką, okazją do samorozwoju, „(...) taką lekcją na całe życie” (Pamela P.). Poznanie szerokiego spektrum pozytywnych rezultatów skutecznie zachęca do podejmowania działań wolontariackich. Wolontariat niewątpliwie przyczynia się więc do rozwoju osobistego, społecznego i zawodowego wolontariuszy.

4. Istotnym czynnikiem przy podejmowaniu decyzji o zaangażowaniu się w wolontariat jest poczucie bezpieczeństwa.

Badane studentki przyznają, że szczególne trudności napotkały na początku działalności wolontariackiej. Towarzyszył im stres, poczucie bezradności i wątpliwości co do własnych kompetencji. Jedna z badanych zwraca uwagę na problem z opanowaniem emocji wynikających z wrażliwości na krzywdę innych oraz na obciążającą tendencję do nadmiernego współodczuwania z osobami w trudnych sytuacjach życiowych. Wsparcie psychologiczne wolontariuszy oraz edukacja w zakresie stawiania granic i rozsądnego świadczenia pomocy mogą ułatwić rozpoczęcie pracy wolontariackiej, a także zapobiegać rezygnacji z niej przez niektóre osoby. Dlatego też, poszukując odpowiedniej dla siebie pracy ochotniczej, warto zgłosić się do organizacji posiadających doświadczenie w zakresie wolontariatu; organizacji które nie tylko oferują właściwe przygotowanie wolontariuszy do pracy, ale również wspierają ich podczas powierzonych zadań, kierują ich działaniami oraz dają możliwość pełnego wykorzystania ich potencjału (Arnon i in., 2023, s. 1649). Otrzymywane wsparcie utwierdza wolontariuszy w przekonaniu o słuszności podejmowanych działań, a jednocześnie chroni przed wypaleniem i spadkiem motywacji.

Podsumowanie

Aktywność zawodowa i społeczna badanych studentek Wydziału Nauk o Edukacji UwB w pewnym stopniu zależy od podejmowanej przez nie działalności wolontariackiej. Wolontariat wyraźnie wpływa na ich samoocenę, na zdobywanie doświadczeń oraz postrzeganie otaczającej rzeczywistości, dostarczając jednocześnie wielu innych cennych przeżyć. Analiza zgromadzonego materiału wskazuje, że badane studentki chętnie angażują się w tego rodzaju inicjatywy. Do podjęcia tej pracy często motywują je odmienne czynniki, ale wskazywane przez nie skutki działalności są korzystne zarówno dla ich rozwoju osobistego i zawodowego, jak i dla społeczeństwa. Można przypuszczać, że ukazanie znaczenia wolontariatu oraz jego promocja wśród studentów nauk społecznych zwiększy szanse na podejmowanie działań opartych na wewnętrznej motywacji. Planowanie inicjatyw promujących wolontariat powinno uwzględniać obszary zainteresowań grupy docelowej. Ważnym czynnikiem wpływającym na decyzję o zaangażowaniu jest także zapewnienie poczucia bezpieczeństwa.

Na podstawie zaprezentowanych fragmentarycznie wyników badań własnych, można stwierdzić, że praca wolontariacka jest doskonałą formą rozwoju osobistego i zawodowego studentów. Umożliwia doskonalenie umiejętności interpersonalnych również, takich jak budowanie i utrzymywanie relacji, praca zespołowa oraz skuteczna komunikacja. Wolontariusze często stają przed wyzwaniami i problemami, które wymagają kreatywnego myślenia i elastyczności. Dzięki temu rozwijają umiejętności rozwiązywania problemów i podejmowania decyzji. Ponadto praca wolontariacka zwiększa poziom empatii wobec osób wywodzących się z różnych środowisk społecznych. Studenci rozwijają także swoje kompetencje organizacyjne, a nierzadko przywódcze czy menadżerskie, zarządzając projektami, organizując wydarzenia lub koordynując działania. Zaangażowanie w wolontariat wzmacnia ich poczucie pewności siebie, wiarę we własne zdolności, a także odpowiedzialność za powierzone zadania. Co więcej, umożliwia zdobywanie cennego doświadczenia zawodowego, istotnego w perspektywie przyszłej pracy. Dzięki niemu młodzi ludzie odkrywają swoje mocne strony, a także zainteresowania i pasje, które mogą prowadzić do dalszego rozwoju zarówno osobistego, jak i zawodowego. Pomaganie innym oraz przyczynianie się do poprawy jakości życia innych ludzi przynosi studentom satysfakcję i wzmacnia ich poczucie własnej wartości. Wolontariat sprzyja więc wszechstronnemu rozwojowi, dlatego warto go promować i zachęcać studentów, szczególnie kierunków społecznych, do angażowania się w różnorodne formy tej aktywności.

BIBLIOGRAFIA

- Arnon L., Almog-Bar M. i A Cnaan R. (2023). Volunteer Engageability: A Conceptual Framework. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 52(6), 1633–1659.
- Basińska, A. i Nowak, M. (2010). *Motywowanie i motywacja do pracy wolontariuszy*. WOLIMP.
- Bącik, M., Gawarkiewicz, P. i Siewicz, K. (2010). Aktywność zawodowa studentów jako przykład pozaakademickiej działalności młodych ludzi. *Przegląd Pedagogiczny*, 1, 86–89.
- Boguszewski R., (2019). Aktywność obywatelska i postawy prospołeczne. W: M. Grabowska i M. Gwiazda (red.), *Młodość 2018* (s. 140–152). Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej.
- Brzozowska-Brywczyńska, M. (2019). Kulturowe środowisko jednoróżców – kilka notatek o młodzieży i kulturze popularnej. W: K. Szafraniec (red.), *Młodzi 2018. Cywilizacyjne wyzwania, edukacyjne konieczności* (s. 203–209). A Propos Serwis Wydawniczy Anna Sikorska-Michalak.
- Cress, C.M., Collier, P.J. i Reitenauer, V.L. (2023). *Learning Through Serving: A Student Guidebook for Service-Learning and Civic Engagements across Academic Disciplines and Cultural Communities*. Routledge.
- Karyłowski, J. (1982). *O dwóch typach altruizmu. Badania nad endo- i egzocentrycznymi źródłami podejmowania bezinteresownych działań na rzecz innych ludzi*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Górecki, M. (2013). Wolontariat – idea, organizacja, doświadczenia. *Warmińsko-Mazurski Kwartalnik Naukowy, Nauki Społeczne*, 1, 81–110.
- Kaźmierczak, T. (2011). Partycypacja publiczna: pojęcie, ramy teoretyczne. W: A. Olech (red.), *Partycypacja publiczna. O uczestnictwie obywateli w życiu społeczności lokalnej* (s. 83–99). Instytut Spraw Publicznych.
- Lalac, D. i Pilch, T. (1999). *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*. Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Niemirowski, T. (2015). Pojęcie rozwoju w psychologii rozwojowej. *Horyzonty Psychologii*, 5, 13–28.
- Okoń, W. (2001). *Nowy słownik pedagogiczny*. Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Roguska, A. (2010). Wolontariat – działania na rzecz jednostki i społeczeństwa. W: M. Daniełak-Chomać, B. Dobrowolska i A. Roguska (red.), *Wolontariat w teorii i praktyce* (s. 27–48). Fundacja na Rzecz Dzieci i Młodzieży „SZANSA”.
- Samełko, E. (2023). *Praca socjalna wolontariuszy podczas pomocy humanitarnej na rzecz ukraińskich uchodźców. Analiza wypowiedzi medialnych*. Akademia Nauk Stosowanych w Łomży. <https://doi.org/10.15633/9788363241926.03>
- Sikora, E. (2006). *(Nie)realne marzenia. Aspiracje życiowe młodzieży z osiedli byłych PGR-ów*. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie.
- Sloam, J. (2013). Voice and Equality: Young People's Politics in the European Union. *West European Politics*, 4, 836–858.
- Sotelino-Losada, A., Arbués-Radigales, E., García-Docampo, L. i González-Geraldo, J.L. (2021). Service-Learning in Europe. Dimensions and Understanding From Academic Publication. *Front. Educ.* 6:604825. <https://doi.org/10.3389/feduc.2021.604825>
- Szorc, K. (2022). Youth Participation and Engagement in Global and Local Issues. W: E. Bielecka (red.), *Youth Participation and Solidarity – Handbook for Students and Teachers of Social Professions* (s. 24–38). Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Szymczak, W. (2022). Partycypacja społeczna młodzieży i jej wartościowanie. Analiza socjologiczna. *Zeszyty Naukowe KUL*, 2, 3–28.
- Żałuska, M. (1998). Społeczne uwarunkowania angażowania się w działalność organizacji pozarządowych. W: M. Żałuska i J. Boczoń (red.), *Organizacje pozarządowe w społeczeństwie obywatelskim* (s. 95–101). „Śląsk”.

UNESCO. (1996). *Learning: The Treasure Within. Report of the International Commission on Education for the 21st Century*. UNESCO.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie, Dz.U. 2003 nr 96 poz. 873, z późn. zm.

Żyłkiewicz-Płońska, E. (2022). Education and Training in the Context of Lifelong Learning. W: E. Bielecka (red.), *Youth Participation and Solidarity – Handbook for Students and Teachers of Social Professions* (s. 89–99). Wydawnictwo Adam Marszałek.

ABSTRACT

Volunteering as a Form of Personal and Professional Development of Students of the Faculty of Education of the University of Białystok

The article discusses the issue of how volunteering influences the personal and professional development of students of the Faculty of Education of the University of Białystok. The first part of the text presents theoretical assumptions regarding human development, volunteer activities, the phenomenon of young people's social participation and their professional and social activity. The following section presents the methodological assumptions of the authors' own research, which was conducted in March 2023, using the individual case study method and involving students of the Faculty of Education of the University of Białystok. The analysis of the empirical material was based on Matthew B. Miles's and A. Michael Huberman's concept of qualitative data analysis by. In light of the research results, the motivation of female students to undertake volunteer activities varies, but all respondents obtained a lot of benefits related to their involvement in volunteering, which significantly contributed to their personal, professional and social development.

KEY WORDS: personal and professional development, volunteering, social participation, activity, students, motivation